

Wprowadzenie

Procesy transformacji przedsiębiorstw i związane z nimi przemiany struktur przemysłowych należą obecnie do wiodących problemów badawczych geografii przemysłu. Wpływają na nie zarówno uwarunkowania wewnętrzne, związane z określoną sytuacją danej firmy, polityką gospodarczą państwa jak i uwarunkowania zewnętrzne, wynikające z internacjonalizacji produkcji, otwartości rynków światowych, postępu technologicznego i in. Mając na uwadze te złożone procesy i chęci włączenia do rozwiązywania tych aktualnych problemów badawczych, w ramach działalności Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego podejmujemy próbę uruchomienia „Prac Komisji Geografii Przemysłu”, jako forum wymiany doświadczeń w zakresie badania procesów transformacji przedsiębiorstw przemysłowych oraz ich otoczenia a także tendencji przemian struktur przemysłowych różnych układów przestrzennych. Zdajemy sobie sprawę, iż badania z zakresu geografii przemysłu natrafiają obecnie na bardzo dużą barierę informacyjną ale nie oznacza to, iż mają zostać zaniedbane. Konieczne są więc poszukiwania nowych źródeł zdobywania informacji oraz wypracowywania dostosowanych do nich metod badawczych i analitycznych. Odnosi się to zwłaszcza do przyjmowania nowych mierników określających potencjał przemysłowy firm, ich form koncentracji przestrzennej a także wzajemnych powiązań sieciowych. Konieczne jest zwrócenie uwagi na nowe czynniki kształtujące rozmiary produkcji i miejsca jej lokalizacji oraz poszukiwanie rynków zbytu a także ich ocen poprzez wyniki działalności finansowej i in.

Do tej idei nawiązuje trzeci tom Prac Komisji Geografii Przemysłu, poświęcony problemom transformacji struktur przemysłowych w procesie wdrażania reguł gospodarki rynkowej. Chcemy w ten sposób włączyć się do szerokiej dyskusji nad przebudową polskiej gospodarki, która winna być konkurencyjna i mieć coraz poważniejszą pozycję w jednoczącej się Europie i układzie gospodarki globalnej. Mamy również nadzieję zwiększyć w ten sposób zainteresowanie problematyką badawczą z zakresu geografii przemysłu młodszych pracowników, co jak widać ze składu autorskiego obecnego tomu zaczyna nam się udawać. Wdzięczni będziemy za wszystkie uwagi i nowe propozycje odnośnie przyszłych tomów prac komisji.

Niniejszy tom otwierają rozważania T. Strykiewicza (UAM Poznań) nad nowymi orientacjami teoretyczno-metodologicznymi w geografii przemysłu, które mogą być wykorzystane w restrukturyzacji polskiego przemysłu. Szczególną uwagę zwraca Autor na możliwość zastosowanie modelu regulacji przedsiębiorstwa do analizy procesu jego transformacji.

Z. Ziolo (AP Kraków) podejmuje problematyką struktury branżowej i koncentracji przestrzennej wiodących światowych firm. Prezentuje branże charakteryzujące się najważniejszą koncentracją kapitału i zatrudnionych oraz wskazuje miejsca siedzib zarządów

firm, jako elementów sterujących tymi złożonymi, ponadnarodowymi strukturami produkcyjnymi.

Ważną rolę w rozwijaniu działalności produkcyjnej mają rynki zbytu. Tej problematyce poświęcił swoją pracę H. Rogacki (UAM Poznań) określając zróżnicowanie województw w zakresie aktywności eksportowej i importowej. Jest to pośrednio wyznacznik stopnia konkurencyjności regionów i produktów polskiego przemysłu, ponieważ one z zdecydowanym stopniem wpływają na rozmiary obrotów międzynarodowych polskiej gospodarki.

W poprzednim systemie zarządzania gospodarką narodową, w małym stopniu uwzględniającej kryteria ekonomiczne doszło do wielu negatywnych decyzji, które sprawiły, iż nie wszystkie przedsiębiorstwa znalazły swoje miejsce w warunkach gospodarki rynkowej. Nawiązują do tego interesujące rozważania B. Domańskiego (UJ Kraków), które prezentują nową problematykę badawczą dotyczącą przekształcenia terenów poprzemysłowych w województwie śląskim i małopolskim. W miejscach dawnych lokalizacji upadłych przedsiębiorstw pojawiają się nowe dziedziny działalności zmieniając jakość dotychczasowego użytkowanie terenu.

W nawiązaniu do dotychczasowych delimitacji okręgów przemysłowych występujących w literaturze przedmiotu W. Gierańczyk i A. Stańczyk (UMK Toruń) przedstawili nową delimitację okręgów przemysłowych w obecnych warunkach przechodzenia do fazy postindustrialnej.

W przeszłości przemysł traktowany był jako jeden z ważnych czynników aktywizacji gospodarczej, zwłaszcza małych miast. W nowych warunkach gospodarowania, przemysł miast Pomorza Zachodniego, jak wskazuje praca E. Rydza i I. Jażewicz (Pomorska Akademia Pedagogiczna Słupsk), ulega poważnym zróżnicowaniom osłabiając ich bazę ekonomiczną. Autorzy analizują zmiany zachodzące pod wpływem zmian rynkowych i procesów prywatyzacji, które prowadzą do zmian struktury przestrzenno-gałęziowej przemysłu oraz struktury wielkościowej przedsiębiorstw. Do tej problematyki nawiązuje także praca M. Czepczyńskiego (UG Gdańsk) analizująca proces transformacji przemysłu województwa pomorskiego. Bliżej problematykę tą przedstawia na przykładzie zmian zagospodarowania terenów portowo-przemysłowych aglomeracji trójmiasta.

Poszczególne branże polskiego przemysłu w coraz większym stopniu muszą się liczyć z konkurencją podobnych struktur europejskich i światowych. Do tej idei nawiązuje praca L. Luchter (UJ Kraków) podejmująca analizę procesu deregulacji elektroenergetyki w Polsce na tle przemian strukturalnych tego sektora w krajach Unii Europejskiej.

Nowe uwarunkowania stwarzają często odmienne możliwości dla nowych lokalizacji i kształtowania się nowych obszarów przemysłowych. Problematykę tą podnosi na przykładzie strefy podmiejskiej Poznania M. Wdowicka (UAM Poznań). Problematykę tą na przykładzie Łodzi rozwija J. May (UŁ Łódź) analizując dynamikę przekształceń przestrzeni przemysłowej Łodzi. Główną uwagę zwraca tu na rolę zakładów o różnym potencjale społeczno-gospodarczym, analizując zmiany zachowań zakładów małych, średnich i dużych.

Odmienne uwarunkowania w zakresie lokalizacji inwestycji przemysłowych stwarzają specjalne strefy ekonomiczne. Problematyce tej poświęcona jest praca A. Bazydło, M. Smętkowskiego, A. Wielońskiego (UW Warszawa), którzy przedstawili rolę instrumentów prawnych związanych z kreowaniem specjalnych stref ekonomicznych i ich wpływ na nowe lokalizacje na obszarach ich funkcjonowania. Na podkreślenie zasługuje tu zapro-

ponowany schemat typologii działalności produkcyjnej ze względu na wydajność pracy w nawiązaniu do poziomu zatrudnienia.

Kolejna grupa prac obejmuje problematykę zachowań przedsiębiorstw przemysłowych w procesie zmian systemu gospodarowania. Z. Makiela (AP Kraków) analizuje przekształcenia Skawińskich Zakładów Koncentratów Spożywczych w nawiązaniu do procesów globalizacji występujących w branży produkcji wybranych wyrobów przemysłu spożywczego. Szczególną uwagę zwraca na włączanie polskich firm przemysłu spożywczego w struktury ponadnarodowych korporacji przemysłowych.

J. Musielak (US Szczecin) zwraca uwagę na drogi przekształceń Stoczni Szczecińskiej, która od firmy upadającej w wyniku odpowiednich działań wewnętrznych przekształcona została w wiodące w skali światowej przedsiębiorstwo stoczniowe.

Znana jest teza, iż motorem współczesnego rozwoju są nowoczesne gałęzie przemysłu ale muszą być w tym zakresie spełnione określone warunki przez ich otoczenie. Na tym tle T. Rachwał (AP Kraków) analizuje zmiany zachowania się Krakowskich Zakładów Elektronicznych „TELPOD” w Krakowie na tle polskiego przemysłu elektronicznego. Problematyka ta w odmienny sposób realizuje się w Zakładach Mięsnych „Nisko” S.A., gdzie znaczny wpływ na dotychczasowe zachowania przedsiębiorstwa wywarły czynniki pozakonomiczne. Wraz ze zmianami systemu gospodarowania zmienia się także gruntownie rola gospodarki finansowej przedsiębiorstw, którą omawia T. Śpiewak (UMCS Filia w Rzeszowie).

Wiele współczesnych firm poddanych procesom transformacji gospodarczej kształtowały się w odległych latach industrialnej fazy rozwoju. Szczególnie w warunkach polskich okresu międzywojennego rozwijające się firmy miały początkowo korzystną sytuację gospodarczego rozwoju, po czym w latach wielkiego kryzysu ograniczały swoją działalność. Dobrą ilustracją tego jest praca T. Rachwała (AP Kraków), w której podjęto problematykę kształtowania się wiodących zakładów przemysłu cukierniczego w Krakowie do 1950 r.

Procesy transformacji przemysłu wpływają także na zmiany kierunków kształcenia na poziomie akademickim. Tej złożonej problematyce poświęcona jest praca M. Borowiec (AP Kraków), w której przedstawiono zmiany kształcenia na kierunkach technicznych w Polsce, a na ich tle w Politechnice Krakowskiej i Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

Procesy transformacji gospodarki w innych rozmiarach dokonują się w skali wielkich państw. Wyrazem tego jest interesujące studium Z. Szota (AP Kraków) poświęcone zmianom przestrzennej organizacji gospodarki Federacji Rosyjskiej.

Zbigniew Ziolo